

● БІЗНЕС НА КУХНІ ЧИ ● ЕКОНОМІЧНО НЕВИДИМА ● ЗАЙНЯТІСТЬ ЖІНОК

● **Марина БАРДИНА**

Чи замислювалися ви коли-небудь над тим, чому годувальниками у родині зазвичай вважають чоловіків? Цікаво, що годувальник у цьому значенні – це не та людина, яка дійсно готує чи годує родину, а та, яка приносить дохід до родинного бюджету. Така гра слів натякає нам на пошук глибших сенсів у існуванні цього явища та відповіді на запитання: чому жінки, які традиційно в прямому сенсі є годувальницями, не мають такого статусу? Ви можете посперечатися, що жінкам таки приписують його, але чи має цей статус той самий сенс та чи звучить так само гордо, як «годувальник»?

Виявляється, така розбіжність свідчить про існування нерівних прав та можливостей для чоловіків та жінок як на ринку праці, так і у виконанні хатніх обов'язків.

"ЧОМУ ЖІНКИ, ЯКІ ТРАДИЦІЙНО В ПРЯМОМУ СЕНСІ Є ГОДУВАЛЬНИЦЯМИ, НЕ МАЮТЬ ТАКОГО "ГОРДОГО" СТАТУСУ, ЯК "ГОДУВАЛЬНИК"? НАВІТЬ САМО СЛОВО ЗАЗВИЧАЙ ВЖИВАЄТЬСЯ У ФОРМІ, ЩО ПОЗНАЧАЄ ОСОБУ ЧОЛОВІЧОЇ СТАТІ. СЛОВО Ж "ГОДУВАЛЬНИЦЯ" ЧАСТО ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ДЛЯ НАЗИВАННЯ ЖІНКИ, ЯКА ВИКОНУЄ ДОГЛЯДОВУ ПРАЦЮ."

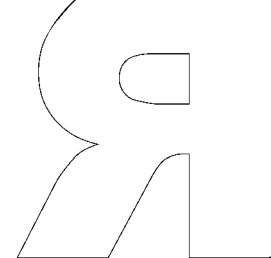
Ринок праці в українському суспільстві характеризується низкою ознак: від формальних показників зайнятості, типів економічної діяльності до існування гендерних стереотипів та нерівностей. Крім того, ми можемо говорити про два різні типи таких

ринків. Перший з них є оплачуваною професійною діяльністю, другим – це невидима економіка або економіка нашого домогосподарства чи родини, де за чоловіками й жінками традиційно закріплені неоднакові хатні обов'язки. Жінки зазвичай готують, прибирають, прасують, доглядають за дітьми, а чоловіки виконують ремонтні роботи, виносять сміття, проводять дозвілля з дітьми. Як бачимо, «жіночі» види діяльності є більш регулярними, об'ємними, часозатратними та такими, що потребують емотивної складової у виконанні. Натомість «чоловічі» обов'язки вимагають належного знання, фізичних здібностей, потребують інструментального виконання обов'язків та не є постійними.

Розбіжності у неоплачуваній праці – це лише один бік медалі під назвою гендерний розподіл праці. Її інший бік є відображенням нерівних прав та можливостей жінок і чоловіків у професійній діяльності чи так званій сегрегації ринку праці.

Отже, існують два види зайнятості: продуктивна (чи оплачувана) робота, яка пов'язана з професійною діяльністю, має часові обмеження та здебільшого регульоване навантаження, і репродуктивна (чи неоплачувана) хатня робота й доглядова праця (піклування про інших членів родини), що характеризується відсутністю економічної винагороди та не має обмежень в обсязі та часових затратах.

З оплачуваною роботою пов'язане явище горизонтальної та вертикальної сегрегації ринку праці, що сприяло неоднаковому представництву жінок та чоловіків на різних посадах, коли «чоловічі» є більш престижними та вище оплачуваними за «жіночі». Горизонтальною сегрегацією є неоднаковий розподіл жінок та чоловіків за різними професійними нішами, де «чоловічі» передбачають більший дохід та можливість кар'єрного зростання, натомість традиційно «жіночі» професії лишаються менш оплачуваними та такими, що не мають кар'єрних можливостей¹. Наприклад, згадайте свої

шкільні роки та порахуйте, скільки викладачів-чоловіків ви мали? Швидше за все, вони викладали фізкультуру, військову підготовку та трудове навчання. А тепер подумайте, коли востаннє ви бачили за кермом громадського транспорту чи таксі жінку – зізнайтесь, що ви дивуетесь чи переживаєте іншу емоцію, коли на ваш виклик приїжджає жінка. Ми не лише продемонстрували горизонтальну сегрегацію, показавши, що викладацька діяльність вважається «жіночою» справою, а кермування – «чоловічою», але й простими прикладами зі щоденного життя дали відповідь скептикам, що не визнають існування гендерної нерівності в українському суспільстві.

Вертикальна сегрегація ринку праці передбачає розташування традиційно «жіночих» професій на нижчих щаблях професійної ієрархії, таким явищем можна пояснити низький рівень представництва жінок на топ-посадах². Із цим також пов'язане явище «скляної стелі», що пояснює структурну неспроможність жінок займати керівні посади³. Погляньмо на українську політику – парламент: жінок там близько 11-12 %, натомість на посадах нижчих категорій державної служби представництво жінок переважає. Це демонструє те, що жінки займають менш престижні посади, пов'язані здебільшого з обслуговуючими функціями.

Із такими нерівностями на ринку праці пов'язується і розрив у її оплаті, коли чоловіки навіть на однакових із жінками посадах можуть мати вищу заробітну плату. Згідно з показниками гендерної рівності міжнародного звіту The Gender Gap Report-2016, де досліджується 144 країни, спостерігається збільшення розриву в оплаті праці чолові-

"ЧИ ДОВОДИЛОСЯ ВАМ СПОСТЕРІГАТИ, ЯК ЖІНКИ ОДНОЧАСНО РОБЛЯТЬ ДЕКІЛЬКА СПРАВ ПО ГОСПОДАРСТВУ? НАВРЯД ЧИ ЦЕ ТРАПЛЯЄТЬСЯ ЧЕРЕЗ ЇХНЮ ГІПЕРЛЮБОВ ДО ХАТНЬОЇ РОБОТИ. ПОЯСНЕННЯМ ЦЬОГО Є БАЖАННЯ ЗЕКОНОМИТИ ЧАС. ЯК НАСЛІДОК, ЖІНКИ ПЕРЕЖИВАЮТЬ СТРЕС ТА ВТОМУ."

ків та жінок в українському суспільстві. Так, Україна у рейтингу знизилася (порівняно з попереднім роком) із 61 на 68 місце⁴.

Такий гендерний розподіл посад, а отже і розрив в оплаті праці пов'язаний, зокрема, з участю чоловіків та жінок в реалізації репродуктивних обов'язків. Традиційно патріархальний поділ неоплачуваної праці вдома сприяв фемінізації репродуктивної діяльності. Це призвело до нерівномірного обміну благами та відтворення економічної залежності жінок. Чоловіки вважаються «годувальниками», тому їхнім пріоритетом лишається економічна діяльність, жінки ж реалізують свої вміння у обслуговуванні родини та відтворенні її добробуту, тому доглядова праця та обов'язки з виконання хатньої роботи лишаються жіночою сферою діяльності, на що жінки у середньому витрачають удвічі більше часу, ніж чоловіки. Як результат, вони поєднують оплачувану та неоплачувану працю та переживають досвід подвійного навантаження, що породжує «жіночу часову бідність»⁵. Чи доводилося вам спостерігати, як жінки одночасно

роблять декілька справ по господарству? Навряд чи це трапляється через їхню гіперлюбов до хатньої роботи, поясненням цього є бажання зекономити час, як наслідок, жінки переживають стрес та втому.

Однак такий розподіл обов'язків та подвійне навантаження жінок досі не є приводом для комерціалізації неоплачуваної роботи чи появи класу домогосподарок в українському суспільстві. Якщо на ринку праці й з'являються професії, які передбачають оплату за репродуктивну діяльність (няні, прибиральниці, персональні кухарки), то вони не є повністю легалізованими та здебільшого належать до «тіньової» економіки.

Одним із шляхів вирішення проблеми розриву в оплаті праці може бути зменшення гендерної сегрегації ринку праці завдяки зниженню подвійного навантаження для жінок через рівний розподіл обов'язків у родині. Як наслідок, жінки матимуть більше часу для оплачуваної роботи, а чоловіки приділятимуть більше уваги репродуктивній праці. Для визначення бажаного розподілу обов'язків в українських родинах було опитано деяких жінок, які проживають з чоловіками окремо від батьків, поєднують 8-годинний робочий день з репродуктивною працею та мають 1-2 неповнолітніх дітей, не винаймаючи жодного обслуговуючого персоналу.

Серед опитаних жінок були представниці різних сфер діяльності: шкільні вчительки, професійні психологині, менеджерки, підприємниці. Деякі з них схильні самостійно виконувати більшість хатньої роботи, не розраховуючи на допомогу інших членів родини. Це такі собі «жінки-берегині» у традиційному розумінні, які змушені поєднувати хатні обов'язки з оплачуваною працею через низький дохід чоловіків. Інші – лояльні до розподілу обов'язків жінки – схильні вважати, що чоловіки та жінки повинні мати однакові шанси як на ринку праці, так і у розподілі домашніх обов'язків. Вони є економічно зайнятими, але разом з тим готові кооперуватись з чоловіками у виконанні хатньої роботи. Ще частина жінок (здебільшого ті, які мають власний бізнес) вирішили боротися з фемінізацією репродуктивної праці та переклали домашні обов'язки на чоловіків. Як бачимо, інколи професійна зайнятість жінки, її цінності та сприйняття певної моделі родини є вагомими індикаторами у гендерному розподілі праці.

Жінки визнають, що репродуктивна ро-

бота дійсно є досить об'ємною, неоплачуваною та часозатратною діяльністю. Цікавим є той факт, що потенційною винагородою за таку роботу може бути увага та вдячне ставлення. Не всі хочуть отримувати платню за нібито піклування про родину, називаючи це аморальним, тобто традиційні сімейні цінності подекуди можуть брати гору над бажанням гендерної рівності. З іншого боку, жінкам хотілось би, щоб відбулася комерціалізація репродуктивної роботи на ринку праці. Це дасть можливість жінкам вивільнитися від хатніх обов'язків, більше працювати та мати фінансову можливість на купівлю таких послуг. Проте є й ті, хто не підтримує ідею винаймання професійного персоналу, маючи упередження щодо якості послуг, порядності персоналу та самого статусу домогосподарки. Останнє жінки вважають неприйнятним та несприятливим, така роль ще більше може посилити нерівність та завадити жінкам у досягненні успіху.

Із цього, на перший погляд, замкнутого кола жінки знаходять вихід завдяки зменшенню навантаження у хатній роботі та очікують, що частину обов'язків візьмуть на себе чоловіки. Це збільшить можливості жінок стати повноправними учасницями ринку праці та бути більш конкурентоспроможними. Коопераційний сценарій розподілу обов'язків у родині сприятиме більшій активності жінок в економічній діяльності, приверне увагу чоловіків до проблеми гендерного розподілу хатньої роботи та стане важливим кроком на шляху в боротьбі з гендерними стереотипами та штучно створеною меншовартістю жінок в українському суспільстві.

Як бачимо, слова на позначення різних явищ не завжди відображають їхнє реальне значення, натомість здатні продемонструвати певний суспільний устрій. Так, годувальником/-цею не є особа, що безпосередньо виконує цю функцію. Однак воно зазвичай вживається у формі, що позначає особу чоловічої статі, та фіксує важливість доходу у розподілі сімейних статусів. На противагу цьому, слово «годувальниця» часто використовується для називання жінки, яка виконує доглядову працю, і сприймається суспільством як ознака традиційно жіночих обов'язків у родині. Чи не є це маніпуляцією та шляхом до підсвідомого відтворення гендерних стереотипів у щоденному житті, які ми продовжуємо продукувати?

¹ Мальцева И.О. Гендерная сегрегация и трудовая мобильность на российском рынке труда / И.О. Мальцева, С.Ю. Рошин. – Москва: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2007. – С. 11.

² Фінальний звіт за результатами гендерного моніторингу на місцевих виборах 2015 року в Україні. – Київ: Комітет виборців України, 2015. – С. 5.

³ Клецин А. Распределение домашних обязанностей между супругами: факты, проблемы, интерпретации / Александр Клецин // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2003. – № 2. – С. 17.

⁴ The Global Gender Gap Report 2013. – Geneva: World Economic Forum, 2016. – P. 350.

⁵ Марценюк Т. Різниця в оплаті праці молодих чоловіків і жінок / Т. Марценюк, С. Оксамитна, О. Виноградов, Л. Малиш // Молодь України: від освіти до праці. – Київ: ВПЦ НАУКМА, 2010. – С. 95.